

UDK 808.1 (497.12) "1960/1970"

Jože Toporišič

Filozofska fakulteta, Ljubljana

SODOBNO SLAVISTIČNO JEZIKOSLOVJE V SLOVENIJI

Slovensko jezikoslovje zadnjih deset do dvajset let je relativno dokaj živo. Poleg razprav prispeva tudi že večja monografska dela iz dialektologije, besedotvorja, onomastike, zgodovine jezika. Izdan je tudi nov opis celotne strukture sodobnega knjižnega jezika, izhajati pa je začel srednje velik enojezični slovar slovenskega knjižnega jezika. V znanstveni metodologiji je opazen zaostanek za naj sodobnejšim jezikoslovjem v svetu. Praktično jezikoslovje po malem napreduje, še najbolj dvojezično slovarstvo. (Obširna bibliografija.)

The Slovene linguistics of the last ten to twenty years has borne comparatively fine results. In addition to various treatises there have appeared sizable monographs from such fields as dialectology, word formation, onomastics, history of the language. The publications include also a new description of the entire structure of the modern literary language as well as the first volume of a medium-size dictionary of the Slovene literary language. In the scientific methodology a lagging behind the latest developments in modern linguistics in other countries is to be observed. Applied linguistics has made moderate progress, mostly in the work on bilingual dictionaries.

V tem prikazu* se glede knjižnega jezika omejujem na obdobje po letu 1961, ker sem tedaj na slavističnem kongresu v Ljubljani v posebnem referatu¹ že poročal o slovenistični jezikoslovni produkciji iz let 1945—1961, kolikor se tiče knjižnega jezika. Prav tako izvzemam iz obravnave našo dialektološko produkcijo do približno istega časa, tj. do l. 1960, ker sem jo bil zajel že v svoj prikaz zgodovine slovenske dialektologije.² Mislim vendar, da bo moj prikaz sodobnega stanja slovenskega jezikoslovja ne glede na oboje v bistvu le neokrnjen, saj so tudi po tem času izšla dela, ki dobro karakterizirajo znanstveno in strokovno raven sodobnega slovenskega jezikoslovja.

* Prebrano na kongresu jugoslovanskih slavistov oktobra 1969 v Budvi.

¹ Jože Toporišič, Povojno raziskovanje slovenskega knjižnega jezika in njegove naloge, *Jezik in slovstvo* (dalje JiS) 1961/62, 161—170.

² Die slovenische Dialektforschung, *Zeitschrift für slavische Philologie*, XXX 2, 1962, 385—416.

Seveda moj prikaz slovenske jezikoslovne produkcije v obdobju 1962—1969 upošteva samo tista dela, ki so bila natisnjena ali je o njih kdo poročal v slovenski javnosti (kot npr. o novem akademiskem slovarju slovenskega jezika). Le kjer je neizogibno, tu in tam obravnavam tudi dela iz časa pred 1962.

Oglejmo si najprej jezikoslovno produkcijo s tematiko iz knjižnega jezika. Na področju slovničarstva je treba omeniti Slovensko slovnico A. Bajca, R. Kolariča, M. Rupla in (nepodpisanega) J. Šolarja.³ Ta se je v primeri z izdajo 1947 v novi obliki iz l. 1956 razširila in deloma poglobila v obravnavi fonetike, glagola in prislova (zasluga za to gre J. Šolarju); v izdajo 1964 je bil skoraj dobesedno prevzet pravorečno-pravopisni uvod iz Slovenskega pravopisa 1962, in taka je tudi izdaja 1969. Ta slovnica je, kot kažejo objavljene kritike,⁴ zaostala za sodobnim pojmovanjem jezika kot sistema znamenj za sporazumevanje in izražanje, lomi se na nasprotjih sinhronije in diahronije, komaj zaznavno loči stilistično zaznamovana od nezaznamovanih jezikovnih sredstev (npr. glasu, naglasa, oblike, sintagme), polna je predsodkov o večji vrednosti starega v primeri z novim, vaškega oz. ljudskega pred mestnim,⁵ domačega pred tujim v enih primerih (npr. v besedju) in tujega pred domačim (npr. v pravopisu), je nezadosna v kolikor toliko izčrpnem zaobjetu obravnavane problematike, se prepogosto ne briga za obseg veljavnosti posameznih jezikoslovnih spoznanj, zanemarja vse preveč stilistične kvalifikacije,⁶ daje prednost umovanju pred eksperimentalno dognanim in določljivim in v živem jezikovnem čutu in v živem govoru potrjenim, itd., itd., in je poleg tega še močno neizenačena v pogledih posameznih avtorjev in v delih, ki so jih le-ti napisali. (Fonetiko in sploh glasoslovje ter glagolske kategorije, prislov in veznik

³ Izdaja 1947 ima 334 str., 1956 351 str., 1964 349 str., 1969 349 str.

⁴ J. Toporišič: Probleme der slovenischen Schriftsprache. Scando-Slavica VI/1960, 53—74; Slovenska slovnica, Sestavili dr. A. Bajec, — dr. M. Rupel — dr. R. Kolarič, Filologija 5 (Zagreb). 1962, 278—289; Popravljen slovenska slovnica, JiS 1965, 56—79. — France Tomšič, Nova slovenska slovnica. JiS 1956/57, 129—134.

⁵ Prim. Boris Urbančič, O kriterijih pravilnosti v knjižni slovenščini, JiS 1960/61, str. 81—87, 241—246, 1961/62, str. 36—40, 200—209; Besede z več pomeni in zahteva po jasnem izražanju. JiS 1964, 47—50.

⁶ Prim. J. Toporišič, Stilska vrednost slovenskih knjižnih veznikov, Radovi Zavoda za slavensku filologiju VI, 1964, 63—83; Naglasni tipi slovenskega knjižnega jezika, JiS 1965, 56—79; Nekaj strani iz slovenske slovnice, Jezikovni pogovori II, Ljubljana 1967, str. 107—172.

Šolar, oblikoslovje Rupel, skladnjo Kolarič, besedotvorje in predlog Bajec.)

Antiteza taki tradicionalni slovnici⁷ bo pač delo, ki stoji na strogem stališču sinhronije, uveljavlja na vseh ravneh jezikovnega ustroja merilo stilistične nevtralnosti in zaznamovanosti, zavrača romantično narodopisnost in klasicistično gramatikaliziranje v obravnavi glasu, naglasa, oblike, sintaktične zveze in besede — zavrača vse to v imenu funkcionalnosti, si prizadeva odražati čim konkretnjšo podobo resničnega jezika v določeni (tj. sedanji) dobi in na določenem področju (Ljubljana z okolico, Kranj, Kamnik ter kultivirana govorica drugih kranjskih mestnih okolici). Tako slovnico preveva enoten pogled na jezik in na naloge slovnice, diahronični nered pa odpravlja prvič z obširnejšo zgodovino jezika in drugič s ponazoritvami sinhronega stanja jezika v posameznih obdobjih (prim. jezikovne in stilistične analize po določenem načelu izbranih odlomkov iz slovenske književnosti od najstarejših časov (Brižinski spomeniki) do danes). Prikazu slovnicega ustroja jezika je dodan še del čisto praktične stilistike (poglavje Sporočanje) glede na poseben namen, tj. glede na uporabo v šoli.⁸

Poskus take slovnice (doslej 5 knjige) pa razen v enem primeru⁹ še ni bil resno in utemeljeno kritično obravnavan.

To, kar se je pojavilo kot antiteza tradicionalni slovenski slovnici, v konceptu stari že nad 100 let, zaradi posebnih okoliščin seveda še ni najsodobnejša slovnica slovenskega jezika. Ni deloma zato, ker je navsezadnje v prvi vrsti namenjena pouku slovenskega jezika na gimnazijah, ni pa tudi zato, ker skok v najmodernejshe načine obravnave jezika otežuje z ene strani konservativno vzgajano občinstvo, ki naj bi tako, zmerno moderno napisano slovnico vendarle bralo in imelo od nje praktične koristi. Da še nimamo čisto moderno napisane slovnice knjižnega jezika pa je razlog tudi v tem, ker je raziskovalna produkcija s področja knjižnega jezika na splošno le preneznatna.¹⁰ Pisec slovenske slovnice se mora zaradi tega v zelo veliki meri opirati na svoje lastne

⁷ Prim. knjige v točki 8 in še od istega avtorja: Slovenski jezik, kakor so ga videli tisti, ki so o njem razmišljali. Jezikovni pogovori II, Ljubljana 1967, 9–74, in Praktična stilistika, Naši razgledi (dalje N. Razgl.) 1967 v 9 nadaljevanjih.

⁸ Jože Toporišič, Slovenski knjižni jezik (dalje Skj) 1, Maribor 1965, 256 str.; Skj 2, Maribor 1966, 215 str.; Skj 3, Maribor 1967, 227 str.

⁹ Prim. *h/erman/ v/ogel/*, Jože Toporišič: Slovenski knjižni jezik 1, Student-ska tribuna (Ljubljana) 1965, str. 6.

¹⁰ O posameznih vprašanjih so pisali: F. Tomšič v JiS 1961/62, 192; Breda Pogorelec, O pluskvamperfektu v knjižni slovenščini, JiS 1960/61, 152–160;

raziskave,¹¹ ki pa so seveda tematično in včasih tudi problemsko omejene.

Ta relativna neplodovitost slovenske knjižnojezikovne znanstvene publicistike je v pretežni meri posledica precej neprimerne personalne

Franc Jakopin, O glagolskih naglasnih dubletah v slovenščini, n. m. 1962/63, 195—197; isti K uvrstitvi moških samostalnikov na -r, n. m. 1964, 53—58; isti Slovenska dvojina in jezikoslovne plasti, n. m. 1966, 98—104. V posameznih letnikih JiS glej še pri imenih *France Jesenovec*, *Stane Suhadolnik*, *Boris Misja*, *Wladyslaw Lubaš*, *Ivanka Kozlevčar*, *Anton Bajec*, *Jakob Šolar*, *Janez Rotar*, *Stanko Škerlj*, *Rudolf Kolarič*, *A. A. Bronskaja* in morda še kdo. *France Jesenovec*, Odmev štajersčine v slovenskem knjižnem jeziku, Celjski zbornik 1962, 205—224; Vrste oziralnih odvisnikov, JiS 1966, 152—154; Naklonskost oblik, ki izražajo prihodnji čas, JiS 1968, 52—55; Raba nedoločnika, JiS 1969, 33—37; *Stane Suhadolnik* in *Janežič Marija*, Plasti in pogostnost leksike, JiS 1962/63, 45—49, 75—79; *Boris Misja*, Vrste oziralnih odvisnikov, JiS 1966, 72—76; Povedek in povedkovo določilo, JiS 1967, 21—25; *Wladyslaw Lubaš*, Svojlina vloga pripone -ica v južnoslovanski toponomastiki, JiS 1966, 173—176; O izmenični izpeljavi in konverziji v slovenskih krajevnih imenih, JiS 1967, 108—110; Pripombe o pomenu lastnih imen, JiS 1967, 146—152; Očetnoimenska krajevna imena z obrazili -ci- -ovci in -inci v slovenskem jeziku, JiS 1969, 72—74; *Ivanka Kozlevčar*, O pomenskih kategorijah samostalnika v povedkovi rabi, JiS 1968, 11—15; *Anton Bajec*, Jezik v Župančičevi prevodni prozi, JiS 1967, 5—15, 42—51, 87—91; *Janez Rotar*, Naklonska nikalnica ob pogojniku, JiS 1968, 112—115; O stilni vlogi zanikanega pogojnika, JiS 1967, 75—85; *Jakob Šolar*, Glasoslovne spremembe pri pridevnikih na -ski iz krajevnih imen, JiS 1966, 68—71, 112—116; *Stanko Škerlj*, O »pleonastičnih nikalnicah« v slovenščini, JiS, 1962/63, 102—107; *Rudolf Kolarič*, Določni in nedoločni spolnik v slovenščini, JiS 1961/62, 40—44; Določna in nedoločna oblika slovenskega pridevnika, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, Novi Sad, 6, 1960, 457-8; *A. A. Bronskaja*, Stavčna brezvezja v slovenskem knjižnem jeziku, JiS 1969, 214—220, 259—246. Prim. še *Milka Ivič*, Obeležavanje imenič kog roda u (standardnom) slovenačkom jeziku upoređeno s odgovarajućom srpskohrvatskom situacijom. Zbornik za filologiju i lingvistiku (dalje ZFL) XI, Novi Sad, 1968, 49—55.

¹¹ Poleg že omenjenega prim. pri *J. Toporišiču* še: O slovenskih glagolskih načinih. Jezikovni pogovori I, Ljubljana 1965, 100—105; Naglasni in oblikoslovni tipi v akademijemskem slovarju slovenskega knjižnega jezika, JiS 1966, 155—160; Strukturiranost slovenskih glasov in predvidljivost njihove razvrstitve, JiS 1967, 92—96; Poskus modernejše obravnave slovenskih glagolskih kategorij, JiS 1967, 117—127; Predvidljivost slovenske knjižne samoglasniške kolkosti in kakovosti, JiS 1967, 229—236; Besedni red v slovenskem knjižnem jeziku, Slavistična revija (dalje SR) 1968, 251—274; Priredni odnosi v slovenskem knjižnem jeziku, JiS 1968, 184—192 itd. (Prim. še bibliografijo v Univerza v Ljubljani, Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, Druga knjiga, 1956—1966, kjer so podatki tudi o *F. Bezlaju*, *A. Bajcu*, *B. Pogorelec*, *F. Jakopinu*, *M. Orožen*, *M. Hanjšek*, *B. Urbančiču*, *F. Tomšiču*.)

politike tako na univerzi, tj. na njeni filozofski fakulteti,¹² kakor tudi na akademiji znanosti. Na akademiji sicer imamo odsek za sodobno slovnico, toda njen edini nameščeneec dela v slovarskem odseku. Tudi na univerzi ima slovenski knjižni jezik sistematizirano eno samo učiteljsko mesto* (zasedeno s človekom, ki se ukvarja seveda le z delom problematike knjižnega jezika). Z druge strani pa npr. raziskave fonetične strani jezika zadevajo ob težave gmotne narave (pomanjkanje denarja za prepotrebne raziskovalne akustične aparature, npr. sonagraf, oscilograf), čeprav se prav na področju fonetike že kažejo realni obrisi slovenskega naglasa¹³ in stavčne intonacije.¹⁴

Če na splošno vendarle lahko rečemo, da sta slovenska fonologija (obenem z akcentologijo¹⁵) in oblikoslovje knjižnega jezika na kolikor toliko sodobni višini, tega ni mogoče trditi za besedotvorje.¹⁶ Pri tem je velika ovira neobstojanje ne samo dobrega, temveč sploh kakršnega koli popolnega odzadnjega slovarja slovenskega jezika. Kljub obetom izpred desetih let¹⁷ je še daleč do realizacije (obstojijo abecedno razpo-

* To se je z letom 1970 precejboljšalo.

¹² Prim. moja razprava 50 let slavistike na ljubljanski fakulteti, ki izide v zborniku fil. fakultete za 50-letnico ljubljanske univerze. Med tem že izšlo, Ljubljana 1969, str. 245—252. — Podrobnejša varianta v JiS 1969/70, str. 76—84, 113—121, 146—158 z naslovom Petdeset let jezikoslovne slavistike na Ljubljanski filozofski fakulteti.

¹³ Prim. Božo Vodusek, Grundsätzliche Betrachtungen über den melodischen Verlauf der Wortakzente in den zentralen slovenischen Mundarten. *Linguistica* IV, Ljubljana 1961 (dejansko izšlo 1964), str. 20—39. — J. Toporišič: Pojmovanje tonemičnosti slovenskega jezika, SR 1967, str. 64—108; Liki slovenskih tonemov, SR 1968, str. 315—393.

¹⁴ Prim. zadevno poglavje v knjigi J. Toporišič: Slovenski jezik, Izgovor i intonacija s recitacijama na pločama, Zagreb 1961, in šapirografirano predavanje tujim slavistom Slovenska stavčna intonacija, Ljubljana 1969, 12 str.

¹⁵ Poleg že omenjenega upoštevaj še: Jakob Rigler, Premene tonemov v oblikoslovnih vzorcih slovenskega knjižnega jezika, JiS 1966, str. 24—35. — J. Toporišič: O eno- in večnaglasnosti nekaterih besednih kategorij, JiS 1969, 51—59; Anketne za določitev naglasnega mesta ter kakovosti in količnosti naglašene samoglasnika, JiS 1969, 249—260.

¹⁶ V 3 knjigah in nekaj razpravah ga je že v obdobju pred tem obdelal Anton Bajec: Besedotvorje slovenskega jezika I 1950, II 1952, III 1959; Obdelano je na kratko tudi v Skj 2 J. Toporišiča. Prim. še M. Orožen, Kategorija abstraktnih samostalnikov v slovenskem knjižnem jeziku, ZFL 1968, 211—218.

¹⁷ Že takrat ga je pripravljala predmetna skupina slovenskega knjižnega jezika na ljubljanski filozofski fakulteti pod vodstvom A. Bajca in B. Pogorelec (prim. mesto v mojem Povojnem raziskovanju... JiS 1961/62, 166).

rejani izpisi iz SP 1950¹⁸ ter tipkopis odzadnjega slovarja po 1. knjigi bodočega slovarja slovenskega jezika, ki ga pripravlja akademija znanosti).¹⁹

Sorazmerno le nekaj malega je napredka v slovenski skladnji.²⁰ Pri obravnavi knjižnega jezika se pri tem nekako ravnamo po Čehih (Šmilauer, Kopečný), z generativno (rodilno) slovnico pa se doma še na nobeni jezikovni ravni niti poskusili nismo. Dobro je, da nas v tem pogledu nekako nadomešča — če jo smemo tako imenovati — ameriška slovenistika (H. Lunt, E. Stankiewicz, R. Lenček, J. Paternost).²¹ Na pol sem gredo obdelave deloma različnih funkcij nekaterih glagolskih oblik v raznih obdobjih razvoja slovenskega jezika. To je morda zametek bodoče slovenske zgodovinske skladnje.²²

Ko že govorimo o slovenski slovnici in o raziskavah z njenega področja, naj se na kratko ustavimo še ob slovenskih učbenikih za osnovne

¹⁸ Dostopno na fil. fak. v Ljubljani pri B. Pogorelec.

¹⁹ Prim. tipkopis Inštituta za slovenski jezik SAZU, leksikološke sekcije: Odzadnji slovar po Alfabetariju za prvo knjigo slovarja sodobnega knjižnega jezika A—H. Ljubljana 1966, 108 str. Sedaj je menda na razpolago tudi že odzadnji slovar za drugo knjigo SSKJ.

²⁰ Prim. starejše razprave J. Šolarja o veznikih (Veznik in, JiS 1959/60, 14—18, 54—40), F. Tomšiča in B. Urbančiča o stopnjevanju, B. Pogorelec o dajalniku (JiS 1968, 145—150) in neobjavljene ter javnosti nedostopne disertacije o vezniku; J. Toporišiča o prostem in zloženem stavku ter stavčnih členih in priredju (v Skj 1 in 3, JiS 1968, 77—85, 184—192). Primerjaj še, kar je navedeno pod točko 10 (*Jesenovec, Misja, Škerlj, Bronskaja, Kozlevčar*).

²¹ H. Lunt je obravnaval z generativnega stališča slov. glagol, po vzgledu na Jakobsona pa sta ga obdelala najprej Paternost, nato Lenček v svoji disertaciji, Stankiewicz se precej ukvarja s slovenskim naglasom, deloma tudi z oblikoslovnimi vprašanji: *Joseph Paternost, The Slovenian Verbal System: Morphophonemics and Variations*. University Microfilms, Inc. Ann Arbor 1965; *Rado L. Lenček: The Verb Pattern of Contemporary Standard Slovene*. Bibliotheca Slavica. Otto Harrassowitz. Wiesbaden, 1966, 151 + 6 str.; *Horace G. Lunt: Attempt at a Generative Description of the Slovene Verb* (v isti knjigi kot Lenček, str. 135—187); *Edward Stankiewicz: Neutralizacija rodzaju nijakiego w dialektach słoweńskich*, SEPSL, 5, 1965, 181 in sl.: *The Prosodic System of the Slovenian Declension*, Zbornik za filologiju i lingvistiku, XI/1968, Novi Sad, 257—266; *The Common Slavic Prosodic Pattern and its Evolution in Slovenian*, IJSLP, 1966, 29—38, itd.

²² Prim. M. Orožen, O rozwoju form czasu przszłego w najstarszych za- bytkach języka słoweńskiego, Poradnik Językowy, Warszawa 1964; ista avtorica je o približno istem napisala tudi svojo doktorsko disertacijo. Dobre zametke za zgodovinsko skladnjo in sploh slovnico imamo še v prejšnjem obdobju od F. Tomšiča.

in strokovne šole ter ob delih, ki naj bi slovenski slovnični ustroj prikazala tujcu ali pa ga vsaj uporabila za lažjo priučitev tujemu jeziku.

Učbeniki slovenskega jezika za osnovno šolo za 4. do 6. razred²³ so po vsem videzu zasnovani metodično napredno, slovnično pa so prepo-gosto po nepotrebnem preveč mehanični posnetek tradicionalne slovenske slovnice, ki smo jo tu že obravnavali, in jih zaradi tega zadevajo isti očitki, le da v manjšem obsegu, pač zaradi zmanjšane količine slovničnega obvestila v njih. Učbenike za 1.—3. razred osnovne šole bolj malo poznam,²⁴ praktično delo v teh razredih pa ima vsekakor kvarne posledice za slovensko pravorečje (npr. v glasovih) ne le osnovnošolskih otrok, ampak slovensko govorečih sploh. To pa zaradi (vsaj pri večini učiteljev) neustreznih pogledov na razmerje med črko in glasom in na učno metodo samo. O učbenikih za 7. in 8. razred osnovne šole²⁵ pa ni mogoče povedati praktično nič pozitivnega.

In sedaj še o drugih omenjenih učbenikih.

Slovenski jezik želijo naučiti angleško, nemško, francosko in špansko govorečega po isti predlogi napisani drobni učbeniki v ustreznih jezikih.²⁶ Zamišljeni so dokaj preprosto tudi po obsegu in so pač primerno temu bili uspešni. Drug tak priročnik je Učbenik slovenačkog jezika,²⁷ pisan sicer ijekavsko. Medtem ko se prej omenjeni učbeniki za zahodnoevropsko govoreče nagibajo k modernejšemu načinu pouka v obliki posebej pripravljenih, rado dialogiziranih besedil, je drugi tradicionalno slovničen, z leposlovnimi sestavki ali pa z zbranimi in sestavljenimi stavki za ponazoritev tradicionalno razporejenih slovničnih

²³ *Marija Jalen*: Spoznavajmo slovenski jezik. Jezikovna vadnica za 4. razred osnovnih šol; Mladinska knjiga (dalje MK), Ljubljana 1962, 156 str.; Spoznavajmo slovenski jezik. Jezikovna vadnica za V. razred osnovne šole; MK 1965, 172 str.; Spoznavajmo slovenski jezik. Jezikovna vadnica za 6. razred osnovne šole; MK, 1967, str. 156.

²⁴ V njih dejansko sploh ni slovnice; pri pouku slovnice (imajo jo vsaj že v 5. razr.) se učitelji verjetno ravnajo po kakšnem priročniku za učitelje.

²⁵ *Stanko Bunc*, Spoznavajmo slovenski jezik. Jezikovna vadnica za 8. razred osnovne šole; Mladinska knjiga 1964, 94 str.; Spoznavajmo slovenski jezik. Jezikovna vadnica za 7. razred; izdano prav tam, 1964, 100 str.

²⁶ Slovensko predlogo je napisal *F. Jakopin*. Posamezne prireditve: *Nada Vitorovič*, Slovene for You, Slovenska izseljenska matica (dalje SIM), Ljubljana, 1962, 114 str.; *Viktor Jesenik*, Le slovène à votre portée, SIM, 1962, 115 str.; *Jolanda Kvas-Perona*, Quiéren hablar en sloveno?, SIM, 1962, 118 str.; *Dora Vodnik*, Möchten Sie nicht slovenisch lernen?, SIM, 1962, 117 str.

²⁷ Avtor *dr. Janko Jurančič*, podnaslov Gramatika slovenačkog jezika za Hrvate i Srbe; Državna založba Slovenije (dalje DZS), Ljubljana 1965, 282 str.

kategorij. Poln je informacij o jeziku, ki ga učeči že pozna, zato pa preveč skop s koristnimi obvestili o jeziku, ki naj bi se ga Srb ali Hrvat naučil (sintaksa je komaj kaj obdelana).²⁸

Od učbenikov, ki Slovence učijo drugih slovanskih jezikov, je z ambicijo biti popolna prava slovnica napisana ruska slovnica;²⁹ sledi ji učbenik za poljščino,³⁰ nato Makedonščina³¹ in Učbenik srbohrvaškega jezika.³² Če izvzamem rusko slovnico, ki le deloma hoče biti tudi praktični učbenik, je kot učbenik še najbolj ustrezen tisti za poljščino, bolj siromašen pa za shr. Na splošno se da reči, da učbeniki slovanskih jezikov za Slovence premalo izkoriščajo strukturno podobnost slovanskih jezikov in zato na učenca preveč pritiskajo s kopico nepotrebnih paradigmatiskih enot, namesto da bi ga spominsko razbremenjevali s posplošujočimi in diferencialnimi pravili, s poglobljeno obravnavo pa mu pomagali preko resničnih težav tedaj, ko si iz tujega jezika mora prilastiti stvari, ki jih v slovenščini ni ali pa imajo drugačno distribucijo.

V obravnavanem obdobju med dvema jugoslovanskima slavističnima kongresoma je jezikoslovno javnost v Sloveniji vsaj za nekaj časa močno zaposlil izid Slovenskega pravopisa l. 1962.³³ Njegovi avtorji (kakih 10 iz starejše in stare generacije) so se v njem brez potrebe lotili reševanja pravorečnega problema v zvezi z medfonemsko alternacijo glasov [l-w-v] v mnogih slovenskih morfemih,³⁴ istočasno pa so ostali

²⁸ Že po kongresu slavistov je izšla naslednja knjiga: *Jože Toporišič, Zakaj ne po slovensko / Slovene by Direct Method*. Slovenska izseljenska matica. Ljubljana 1969, 272 str.; pisana najprej v angleščini, nato pa postopoma prehaja na slovenščino.

²⁹ *Franc Jakopin*, Slovnica ruskega knjižnega jezika, DZS 1968, 494 str.

³⁰ *Rozka Stefanova — W. Łaciak*, Učbenik poljskega jezika, DZS, 1969, 295 str.

³¹ *Petar Kepeski — Jože Pogačnik*, Makedonščina; DZS, 1968, 271 str.

³² Avtorja *dr. Milan Moguš* in *dr. Jože Pogačnik*. Državna založba Slovenije. Ljubljana 1965, 188 str.

³³ Izdala ga je DZS. Ima 91 strani pravorečno-pravopisnega uvoda in 965 strani slovarja, z zaznamovanim besednim naglasom, izgovorom l-a kot w in stilističnimi kvalifikatorji.

³⁴ Za govorniki reforme: *Anton Bajec*: Pred izidom novega pravopisa, *JiS* 1961/62, 15—16; *Ni razpotja*, *Prosvetni delavec* 1962, št. 2; *Bravec — bravec*, *Delo* 1962, 30. V.; *Še zadnjič o bravcu*, *Delo* 1962, 4. VIII.; *Marginalije k bravcu*, *Perspektive* 1963/64, 766—768; *Lino Legiša — Vladimir Pivko*, *Pravopisni nesporezi*, *NRazgl.* 1965, 179—180. Njegova velika zagovornika sta še *Janez Gradišnik* in *Janko Moder*. *Nasprotniki*: *Stanko Kotnik*; *Pravo-*

nerešeni mnogi resnični glasoslovni, pravopisni in oblikoslovni problemi v zvezi s sprejemanjem tujih imen in besed v slovenski knjižni jezik.³⁵ Ne do kraja rešena je problematika v zvezi s tem pri oblikoslovju po izvoru grških in latinskih lastnih imen, pisava zahodnoevropskih tujk in tujih lastnih imen,³⁶ oblikoslovni problemi jezika medicinske in naravoslovne,³⁷ deloma tudi tehnične in športne stroke³⁸ itd. Tudi na teh področjih bi spremembe morale pripravljati zadevne razprave, ki bi javno utemeljile načela, katerih naj bi se držali.

V zvezi s Slovenskim pravopisom 1962 (in deloma že prej) se je razvila tudi dokaj obširna razprava o stilski vrednosti slovenskega knjižnega besedja. V glavnem sta se soočili dve struji: ena je predvsem branila individualnost slovenskega jezika (četudi se je včasih preveč opirala na nekako narodopisnost in puristično protislovanskost ter protizahodnoevropskost),³⁹ druga pa je bila predvsem antipuristična v

pisni pomislek, NRazgl. 1962, 24. I.; Pravopis na razpotju?, Prosvetni delavec 1962, št. 2; Boris Urbančič: Bralec in bravec kot načelno vprašanje, Delo 1962, 6.—8. jul.; Problem bravca, SR 1965, 211—228; Breda Pogorelec, Slovenski pravopis 1962, NRazgl. 1962, 20. okt., 395—394, 5. nov., 412—415; Franc Bezljaj: Pravopisna vojna, Delo 1962, 8. VIII.; glej tudi Delo, 15. VII. istega leta. Zlasti bibliografsko dovolj nejasen povzetek tega imaš v članku Franceta Novaka, Najvažnejša stališča v pravopisni vojni, JiS 1964, 62—65.

³⁵ Prim. Boris Urbančič, Naš novi pravopis, JiS 1964, 105—118; tudi B. Pogorelec v članku, navedenem pod 34; J. Toporišič: Fonetika, fonologija in pravorečje v SP 1962, JiS 1962/63, 138—143, 167—173, 206—211; Nekaj stališč k odprtim pravopisnim in pravorečnim problemom, JiS 1969, 184—190; Ankete za določitev naglasnega mesta ter kakovosti in količnosti naglašene samoglasnika, JiS 1969, 249—260; Nekaj strani iz slovenske slovnice, Jezikovni pogovori II, Ljubljana 1967, 114—166.

³⁶ Prim. J. Toporišič, Popravljen slovenska slovnica, JiS 1965, 56—79; Nekaj strani...: Mesto tujk in tujih lastnih imen v glasovnem, pravopisnem in sklanjatvenem sistemu slovenščine; Skj. 1 pri 1. sklanjatvi; B. Pogorelec, Slovenski pravopis, n. m.

³⁷ J. Toporišič, O jeziku Medicinskih razgledov, Medicinski razgledi 1967, 4, 475—481; O našem zdravstvenem jeziku, n. m., 1968, 4, 429—442; Janez Gradišnik: Ob prvem delu slovenskega tehniškega slovarja, NRazgl., 1965, 78—79; glej še Medicinske razglede 1967, 4.

³⁸ Tu je očitna težnja po nepotrebnem pravopisnem odtujevanju tujke od njene izgovorne podobe. Prim. moje Nekaj stališč..., navedeno pri točki 35.

³⁹ Poleg člankov, ki jih je že v letih pred tu obravnavanim obdobjem pisal Lino Legiša, gredo sem predvsem članki Janeza Gradišnika, npr.: Jezikoslovje in gojitev jezika, NRazgl. 1963, 222—223; Slovenščina za Slovence v Delu 1965 in 1966, nato tudi v istoimeni knjigi, Založba Obzorja Maribor, 1967, 565. V tej knjigi so objavljeni tudi skoraj vsi drugi Gradišnikovi prispevki o jeziku.

smislu načela *laissez faire* (čeprav se je pri tem sklicevala na češki nauk o funkcionalni razčlenjenosti in torej upravičenosti besedja vseh vrst).⁴⁰ Mislim, da je jezik malega naroda z ene strani preveč izpostavljen vplivni moči številčno, zlasti pa administrativno uglednejšega, tako imenovanega državnega jezika določene politične skupnosti, z druge strani vplivu uglednejše in modne zahodnoevropske internacionalistične govornice in s tretje še pritisku najširše knjižnojezikovne 'polizobraženosti' — da ima torej knjižni jezik malega naroda dandanašnji preveč močnih sovražnikov, da bi ga jezikoslovci in vsi tisti, ki jim je jezik najdragocenejše izrazilo in obenem reprezentant narodne individualnosti, mogli in smeli pustiti v tem boju samega in ne bi skušali organizirati uspešnega odpora tako proti nepotrebnj jugoslavizaciji in »evropeizaciji« kot proti domači polizobraženski jezikovnokulturni dekadentnosti.⁴¹

Treba je priznati, da so boj proti vsem tem nevarnostim, ki groze malemu jeziku, kakršen je slovenski, začeli in dalj časa sami bojevali v veliki meri nejezikoslovci. Pri tem se je vsaj v eni smeri pokazala tudi družbenopolitična in gospodarska utemeljenost nekaterih negativnih pojavov, zaradi česar se prav nič ne čudimo, če so se v reševanje teh problemov vključile tudi politične ustanove⁴² in družbeno ugledni posamezniki.⁴³ Kolikor se torej slovenski purizem ne bojuje proti splošno

npr. tudi o besedju. — *A. Bajec*: Kako smo Slovenci čistili svoj jezik, Jezik. pog. II, 1966, 205—208. Zmernejše stališče je že pred tem zastopal *Janko Moder* (prim. Jezik. pogovori I).

⁴⁰ *Boris Urbančič*, Slovenščina na razpotju, NRazgl. 1962, 415—414; gl. tudi Kriterije pravilnosti... — *B. Pogorelec*, Se o slovenskem jeziku, NRazgl. 1961, 365—366; Normiranje knjižnega jezika, NRazgl. 1965, 416. — *Fran Bezljaj*, Kultura jezika in slovenska javnost, NRazgl. 1965, št. 11; Blišč in beda slovenskega jezika, *Tovariš* 1964 (tudi v knjigi *Eseji o slovenskem jeziku*, Ljubljana 1967, MK, 9—74). Tako stališče zavzemajo v svojih javnih nastopih tudi učenci B. Urbančiča in F. Bezlaja, zlasti *Tomo Korošec*.

⁴¹ To stališče zavzema tudi *J. Toporišič* npr. pri urejevanju JiS 1966-70. — Pri pismih bralcev našemu časopisu *Delo* prihaja seveda tudi do pretiranih stališč.

⁴² Prim. pismo Glavnega odbora SZDL Slovenije iz leta 1965. — *Janko Čar*, O nekaterih vprašanih slovenščine v šoli in javnem življenju, JiS 1966, 252 do 259; Stanje slovenščine v javni rabi in sklepi ljutomerskega zborovanja, JiS 1968, 48—51.

⁴³ Med drugimi upokojeni general *Jaka Avšič*: Za enakopravnost slovenskega jezika, JiS 1967, 96—98; O poveljevalnem jeziku v NOB Slovenije, JiS 1969, 97—105. S podobno tematiko prim. še *J. Toporišič*, Misel o našem slovenskem jeziku (JiS 1968, 124—127), prvotno predavanje na radiu Ljubljana

razširjenim in funkcionalno obremenjenim dubletnim potezam jezikovnih pojavov, temveč brani individualno podstavo slovenskega jezika z nesprejemanjem v slovenski jezik in odpravljanjem iz njega nepotrebne slovanske in druge navlake, jeziku ne škoduje, temveč le koristi.

V obravnavanem obdobju se je brez posebnih pretresov razvijala slovenska dialektologija.⁴⁴ Svoje tradicionalno mladogramatično izročilo je v tem obdobju rahlo modificirala v smeri fonologije (zdrave nastavke za to je imela že pred 2. svetovno vojno v Isačenkovi knjigi o selškem narečju). Veliko monografsko delo je nastalo le o južnotranjskih govorih, sicer pa se slovenski (in deloma tuji) javnosti kaže predvsem v razpravah in člankih, ki nastajajo v glavnem v zvezi z zapisovanjem govorov za slovenski dialektološki atlas.

Slovenska dialektologija je še zmeraj skoraj izključno le glasoslovna v smislu fonetike, naglasoslovna in oblikoslovna. Celo oblikoslovna je le v smislu registriranja in razlage nastanka oblik, ne pa tudi njih funkcij oz. pomena. O narečni skladnji ali stavčni fonetiki pa še vedno ni sledu, komaj tudi o leksiki.⁴⁵ Pravzaprav za nobeno od tega nimamo izdelane niti metodologije in cilja dela, niti nimamo pokazati res kaj celotnostno narejenega, saj je tudi naš prvi novodobni narečni slovar le skromen poizkus. Ne da bi bil v podrobnostih informiran o obsegu izvršenih del za slovenski jezikoslovni atlas,⁴⁶ vendar lahko rečem, da pod naslovom Kdo ogroža slovenski jezik; Zakaj zatajujemo svoj jezik (JiS 1969, 614).

⁴⁴ Glavna pisca sta Tine Logar (bibliografija objavljena v Univerza v Ljubljani, 1969 str. 41) in Jakob Rigler. Omeniti je še Rudolfa Kolariča, Franca Jesenovca, Jožeta Toporišiča. *T. Logar*: Slovenski govori v Istri in njihova geneza, SR 1961/62, 88–97; Sistemi dolgih vokalnih fonemov v slovenskih narečjih, SR 1965, 111–152; Govor vasi Kostanje nad Vrbskim jezerom, SR 1967, 1–19; Vokalizem Moravškega govora, n. m. 20–27; Glasoslovne in morfološke posebnosti v govorici sloveniziranih Nemcev, SR 1968, 159–168; Govor vasi Knežah pri Djekšah na Koroškem, SR 1968, 395–412; Vokalizem in akcent govora Potoč v Ziljski dolini, ZFL, Novi Sad, 1968, 137–145 itd. — *J. Rigler*: Južnotranjski govori. Dela SAZU, Razred za filološke in literarne vede 15, Ljubljana 1965, 256 str.; Fonološka problematika slovenskega črnovrškega dialekt, ZFL 1966, 97–111. — *J. Toporišič*: Vokalizem moščanskega govora v brežiškem Posavju, Dolenjski zbornik, Novo mesto 1961, 205–222; prim. še SR 1965, 206–209. — *R. Kolarič*, Haloški govor, Prace Filologiczne, 1964, 395–401.

⁴⁵ *Ivan Tominec*, Črnovrški dialekt, Kratka monografija in slovar, Dela SAZU 20, Ljubljana 1964, 266 str.

⁴⁶ *Tine Logar*, Današnje stanje in naloge slovenske dialektologije, JiS 1962/63, 1–6; O pripravah za slovenski lingvistični atlas, Zeszyty naukowe univ. Jagiellonskiego, Prace językoznawcze, Zeszyt 5, 1965, 405–407.

bomo še precej časa čakali na možnost, da bi bilo zbrano gradivo iz narečij v sistematični kartografski in drugačni obdelavi dostopno proučevanju in s tem izkoristljivo za sintetične, vse slovenske govore obsegajoče razprave o pojavih slovenskega glasoslovja, oblikoslovja in naglasa. Doslej je bilo zbrano gradivo v večji meri izkoriščeno le za rekonstrukcijo fonološkega razvoja slovenskega vokalizma⁴⁷ in deloma za tipologijo vokalizma ene narečnih skupin.⁴⁸

S področja zgodovinske slovnice moram najprej opozoriti na že omenjeno rekonstrukcijo razvoja slovenskega vokalizma in na posamezne take stvari v dialektoloških delih ter še na nekaj razprav o posameznih pojavih (npr. o jatju, trdem *l-u*, akanju, monofonškem vokalizmu).⁴⁹ V posebni knjigi⁵⁰ so obdelani tudi začetki slovenskega knjižnega jezika: postavljena je prepričljiva — kolikor je to mogoče na podlagi vsega razpoložljivega gradiva — teza o tem, da je bil za podlago slovenskega knjižnega jezika že v 16. stoletju izbran govor njegovega naravnega zemljepisnega in kulturnega središča, tj. govor Ljubljane.

Poleg nekaj drugih stvari iz zgodovine slovenskega jezika⁵¹ pa je stopila v zavest slovenskega jezikoslovca nova teorija o mestu nastanka

⁴⁷ Jakob Rigler, Pregled osnovnih razvojnih etap v slovenskem vokalizmu, SR XIV, 1965, 25—78; prim. še SR 1967, 129—152 in str. 296—301.

⁴⁸ Prim. zgoraj pri T. Logarju Sistemi dolgih vokalnih tonemov... Prim. še Irmgard Mahnken, Zur mundartlichen Differenzierung des Vokalsystems im Slowenischen, Die Welt der Slaven, 1965, 341—366.

⁴⁹ J. Rigler, Tendence pri razvoju *l-a*, SR 1961/62, 241—252; K probleme akan'ja, Voprosy jazykoznanija 1964, 5, 36—45; prim. še Bŕlgarski ezik, 1966, 564—567 in Voprosy jaz. 1969, 3, 47—58; Glasovna podoba sufiksa -ěno, ZFL, 1964, 49—51; Rozwój ě v języku słoweńskim, Rocznik Slawistyczny 1965, 79—92; Dvojni refleks kratkega ě v slovenščini, ZFL 1968, 249—255; O akcentuaciji sufiksa -ost, SR 1967, 218—229, Jezikovnokulturna orientacija Štajercev v starejših obdobjih, Svet med Muro in Dravo, Maribor 1968, 661—681. —Tine Logar, Dialektizacija slovenskega jezika, JiS 1960/61, 119—122 in v razlagi narečnih pojavov v dialektoloških delih. — J. Toporišič, Ablösung des relevanten Wortintonationensystems durch den Quantitätsunterschied in einer slovenischen Mundart, Scando-Slavica 1962, 239—254. — R. Kolarič, Določni in nedoločni spolnik v slovenščini, ZFL 1961/1962, 167—171. Prim. še M. Orožen iz točke 22.

⁵⁰ Jakob Rigler, Začetki slovenskega knjižnega jezika, Dela SAZU, Razred za filološke in literarne vede (dalje fil.-lit.) 22, Ljubljana 1968, 279 str. (prim. o istem še: JiS 1965, 161—171); Abhandlungen über die slovenische Reformation, München 1968, 65—89); Register v Dalmatinovi Bibliji, JiS 1967, 104—106.

⁵¹ Prim. zgoraj navedeno knjigo Abhandlungen über die slovenische Reformation.

Brižinskih spomenikov in deloma tudi o tipu njihovega govora,⁵² in sicer v trenutku, ko se je slovenskemu jezikoslovju⁵³ na podlagi analize besedja teh spomenikov posrečilo odbiti Isačenkov napad na njihovo slovenskost (slovenskost je tu šveda pojmovana kot jezikovni atribut slovanskega in etničnega prednika današnjega Slovenca, na katerega ozemlju so ti spomeniki nastali). Zdi se mi, da se slabost slovenskega zgodovinskega jezikoslovja razodeva tudi v molčanju jezikoslovne kritike ob teh novih težah o Brižinskih spomenikih.

V domači kritični javnosti je ostala brez odziva tudi hipoteza našega edinega slavista etimologa o etnogenezi slovenskega naroda:⁵⁴ po njej naj bi bili Slovenci nastali iz plemenskih drobcev Južnih, Severnih in Vzhodnih Slovanov. Ta podmena je bila postavljena na podlagi imenoslovnih, glasoslovnih in besednih ujemanj slovenskega in jezikov iz navedenih slovanskih skupin. Ta molk kritike je sicer morda posledica avtorjevega esejističnega razpravljanja, ki se mu še ni posrečilo podati vsega zadevnega gradiva v znanstveno urejeni, vsakršno drugačno razlago izključujoči podobi — je pa tudi tu misliti na silno tanko personalno zasedenost posameznih jezikoslovnih raziskovalnih področij, ko pogosto en sam človek predstavlja celo jezikoslovno panogo. Od istega avtorja smo pred leti dobili v dveh knjigah Slovenska vodna imena,⁵⁵ sedaj pa pričakujemo izid prvih snopičev slovenskega etimološkega slovarja (ki naj bi prinesel tudi kakih 4000 še ne rešenih etimologij).⁵⁶

⁵² R. Kolarič, *Sprachliche Analyse (der Freisinger Denkmäler). Geschichte, Kultur und Geisteswelt der Slowenen*, II. Band, 18–120, München, 1968 (v isti knjigi so tudi prispevki jezikoslovne in stilistične ter leksikografske narave Jožeta Pogačnika).

⁵³ R. Kolarič, *Ali so brižinski spomeniki res starocerkvenoslovanski*, *Studia z filologij polskie i slowiańskiej*, Warszawa 1965, 145–55 (prim. še A. Bajca SR 1949 II, 160–165); gl. tudi F. Tomšič, *Brižinski spomeniki*, *JiS* 1968, 205–207.

⁵⁴ Prim. F. Bezljaj, *Jezikovne priče slovenske etnogeneze*, v knjigi *Eseji o slovenskem jeziku*, MK, 1967, 75–165. Docela nekritične nazore o izvoru Slovencev razodeva v svoji knjigi *Skandinavski izvor Slovencev* (Trst, 1967, 324 str.) Franc Jeza.

⁵⁵ I, *Dela SAZU*, fil.-lit. 9, Ljubljana 1956, 365 str.; II, n.m., 1961, 354 str.

⁵⁶ Izšel je že poskusni snopič (1963), sicer pa ima avtor F. Bezljaj tudi precej objavljenih takih razprav in člankov; npr. *Problematika slovenskega etimološkega slovarja*, *Sodobnost*, Ljubljana 1959, 265–270, 358–365, ali članki v *JiS* 1955/1956, 1959/60, 1960/61, 1961/62, 1964, 1965, 1966. Nekaj je objavljal s sodelavci (prim. *JiS* 1963, 144–148; 1964, 65–68, 126–132, 175–179). Tudi njegovi učenci so nekaj objavili: *Milena Piškur*, *Pomenska analiza besede baba*, *JiS* 1965, 6–15; *Vlado Nartnik*, *Pomenska kategorija »kruh«*, *JiS* 1968, 24–29, 55–61; *L. Bezljaj-Krevel*, *Slovenska tkalska terminologija* *JiS* 1968, 85–90.

Za konec naj spregovorim še o našem slovarstvu. Osrednji dogodek na tem področju bo Slovar slovenskega knjižnega jezika,⁵⁷ katerega 1. del je pred izidom.* V 5 knjigah bo zajel kakih 110 000 gesel. To je poleg slovenskega etimološkega slovarja edini jezikoslovni projekt v Sloveniji, ki mu denarna sredstva ne omejujejo preveč zorenja s takimi banalnostmi, kot so zlasti za delo potreben, primerno kvalificiran personal, obdobjno pritegovanje k reševanju pereče problematike vseh razpoložljivih slovenskih jezikoslovnih izvedencev in pomožnih delavcev vseh vrst.

Po vsem sodeč, bo vrednost novega slovarja v evidentiranju besednega zaklada, v njegovi ustrezni glasovni, oblikoslovni, naglasni ter skladenjski kvalifikaciji, morda tudi v stilistični. Upati smemo, da bo tudi pomenska stran tega razlagalnega slovarja rešena zadovoljivo.⁵⁸ Morda se bo prav ob tem slovarju razodela koristnost nadrobnih raziskav knjižnega jezika sploh in škoda, kolikor takih raziskav o nekaterih plasteh jezikovnega ustroja slovenskega knjižnega jezika ni dovolj.

Glede praktičnega dvojezičnega slovaropisja je mogoče reči, da sicer napreduje, vendar v preveliki meri bolj po obsegu kot po kakovosti. Ocene nekaterih slovarjev to očitno kažejo,⁵⁹ pri drugih je to lahko ugotoviti ob praktični uporabi in preizkusni analizi. Tu je dostikrat več pripravljenosti delati slovar kot resnične moči in sodobne usposobljenosti za to. Čuti se dejstvo, da naši anglisti, romanisti, germanisti in rusisti pri tem premalo sodelujejo. Med izboljšavami naj omenim

* Sedaj že izšel pred pomlad 1970.

⁵⁷ L. 1964 je bil izdan njegov Poskusni snopič, nakar se je razvila o konceptu bodočega slovarja dokaj živa debata v JiS: 1964, 161—170 (*F. Jakopin*, Slovar slovenskega knjižnega jezika), 232—242 (*B. Pogorelec*, Ob poskusnem snopiču Slovarja slovenskega knjižnega jezika), 254—262 (*M. Helcl* itd., Priponbe k poskusnemu snopiču slovarja slovenskega knjižnega jezika, prim. še JiS 1965, 25), 262—265 (*Redakcija SSKJ*, Odgovor uredništva SSKJ).

⁵⁸ Prim. posebno rubriko Akademijin slovar slovenskega knjižnega jezika v letnikih 1966—1969 JiS, v kateri so pisali *Stane Suhadolnik* (Slovarski pripomočki, 1966, 186—195; Koncept novega slovarja slovenskega knjižnega jezika, JiS 1968, 219—224), *Jakob Rigler* (1966, 24—35; 1968, 192—199 — Problematika naglaševanja v slovenskem knjižnem jeziku in že 1966, 24—35 Premene tonemov.) in *Jože Toporišič* (1966, 155—160 — o nagl. in oblikoslovnih tipih novega slovarja, 264—265 o pogovornem nedoločniku; 1969, 51—59, 184—190, 249—260 — o naglasu, pravopisu, pravorečju, samoglasniški kakovosti in velikosti). Še prej: *Božo Vodušek*, O leksikografskem ugotavljanju in urejevanju besednih pomenov, JiS 1961/62, 5—10; glej še JiS 1961/62, 117—121.

⁵⁹ Prim. oceno Bradačevega Češko-slovenskega slovarja v NRazgl. 1968 ali Kotnikovega Slovensko-ruskega v JiS 1969, 262—265 (Vladimir Gudkov).

večje upoštevanje slovenskega naglasa v slovensko-tujejezični varianti slovarjev, žal pa ne tudi v tujejezično-slovenski varianti, čeprav bi bilo tam skoraj enako potrebno.⁶⁰

Za celoten jezikoslovni položaj v Sloveniji je mogoče ugotoviti škodljivo odsotnost k r i t i k e.⁶¹ Odsotna kritika torej z ene strani s kritičnimi opozorili ne prispeva k odpravi pomanjkljivosti v sicer dobrih delih, po drugi strani pa pri marsikaterem raziskovalcu ali piscu jezikoslovnih del zmanjšuje samokritičnost, hkrati pa pospešuje poplavo člankov in knjig, ki le preočitno kažejo, da so se rodili ne iz želje po spoznanju in iz sposobnosti to spoznanje tudi doseči.

Pri malem narodu, kot je slovenski, je sicer razumljivo, da je število ljudi, ki delajo na posameznih jezikoslovnih področjih, manjše kot pri drugih narodih. Gotovo pa je, da je v Sloveniji premalo delovnih mest za ljudi, ki bi jezikoslovno znali in hoteli delati. To pa ni posledica samo omejenih materialnih možnosti Slovenije — kljub vsem drugim dajatvam — temveč tudi posledica v najboljšem primeru samo podzavestne, nerealistične predstave o pretirani sposobnosti tistih redkih posameznikov v Sloveniji, ki so na odločilnih položajih v akademiji in na univerzi. To je nekako prvaštvo, kritizirano od mladoslovencev že v 19. stol.; le-to vrednost svojega dela ceni tako visoko, da meni, da delo drugih sploh ni potrebno, kolikor pa ga že je, ne veliko ali nič vredno. Želeti bi bilo, da bi se ta koncentracija odločevalne moči posameznikov v personalnih zadevah zamenjala s treznim in enakopravnim odločanjem vseh resnično ustvarjalnih strokovnih sil — in samo teh. Ko se bo to zgodilo, bo — o tem ne more biti dvoma — tudi podoba slovenskega jezikoslovja svetlejša, kot smo jo mogli prikazati v tem pregledu.⁶²

⁶⁰ Nezaznamovanje naglasa v dvojezičnih slovarjih sem grajal že v svojem članku Povojno raziskovanje slovenskega knjižnega jezika ..., JiS 1961/62, 166. Graja je bila torej vsaj deloma uspešna.

⁶¹ Nekaj več se je pisalo, kot smo videli, samo ob izidu Sloven. pravopisa 1962 in Poskusnega snopiča novega slovarja, o skoraj vseh drugih velikih in manjših delih pa se dosledno molči. Kolikor toliko so kritično tvorni (ali so bili) F. Bezljaj, R. Kolarič, J. Toporišič, tudi F. Jakopin. Pravil jezikoslovnih, tj. slovnične in fonetične ali sintaktične strukture tičočih se kritik pa je malo.

⁶² Da so v marsičem ostale težave še iste kot pred desetimi leti, priča naslednji konec mojega referata na ljubljanskem slavističnem kongresu slavistov (Povojno raziskovanje slovenskega knjižnega jezika in njegove naloge), ki sem ga na zahtevo tedanjega jezikoslovnega urednika Jezika in slovstva, Borisa Urbančiča, moral črtati, če sem hotel doseči, da se je članek tiskal: »Ni sijajna

РЕЗЮМЕ *

У словенцев существует сильная языковедческая традиция еще с начала 19 века. Общеизвестны имена Б. Копитара и Франца Миклошича. В 40-ых годах, на переломе 19 и 20 вв. известны словенские языковеды Карл Штрекель, Ватрослав Облак и, особенно, Станислав Шкрабец, а главным образом между двумя войнами Райко Нахтигаль, Франц Рамовш и Антон Брезник (кроме некоторых других, нпр. Матии Мурко).

В общем они исследовали кроме словенского еще и другие славянские и не-славянские языки (Копитар и Миклошич все славянские, последний нпр. также цыганский, Облак также сербохорватский и македонский, Нахтигаль в частности русский и древнецерковнославянский), а другие были прежде всего или только словенистами, особенно Шкрабец, Штрекель, Брезник и Рамовш. Другие языки,

* Ta povzetek se mnapisal na pobudo akad. prof. dr. Antona Slodnjaka glede na nekoliko širši časovni okvir, kakor je obravnavan v razpravi, kot predlogo za prostorno omejen prikaz slovenskega jezikoslovja v publikaciji Unesca. Izšel naj bi bil (na akademikov predlog) skupaj z razpravo referatom (prim. JiS 1969/70, str. 129) v eni akademjskih izdaj.

bilanca, priznam, vendar je napredek mogoč samo tedaj, če smo si docela v svesti položaja, v katerem se nahajamo, in poti, ki bi jo bilo treba ubrati za cilji. Težko je zapisati, da je večina obravnavanih del pod ravniyo podobnih iz prejšnjih obdobij, da je prepogosto izgubljen stik s tem pozitivnim izročilom, da je skoraj nezatno zastopano moderno jezikoslovno obravnavanje problemov, da so redke teoretične posplošitve, da je raziskovanje premalo sistematično in načrtno, da katedra za slovenski knjižni jezik in institut pri akademiji nista bila živec, motor, pobudnik in usmerjevalec raziskovanja, temveč da le-to prihaja iz privatne iniciative in z najrazličnejših strani, da so uredniki jezikoslovnih glasil dostikrat samovoljni, da kritikom in kritikam ne gre dosti laže kot v Levstikovem ali Cankarjevem času.

Ni pa nemogoče — in deloma se to že dogaja — kreniti v pozitivno smer: Iz poznanja domačega jezikoslovnega izročila in predmeta po poteh modernega jezikoslovja na vsa jezikovna področja, posebno pa k sintaksi, stavčni fonetiki, stilistiki in zgodovini jezika. Univerzi ali kakemu drugemu institutu bi se moralo posrečiti zbrati res ustvarjalne ljudi, da bi tako postala središče strnjenege, vsestranskega in načrtnega raziskovalnega dela slovenskega knjižnega jezika. Na ta način bi dobili raziskovalci delovni življenjski cilj in možnost, da ga uresničijo, in se ne bi dogajalo, kot se sedaj, da se ljudje z najrazličnejših slovenističnih in neslovenističnih področij ukvarjajo s slovenskim jezikom tako rekoč le z levo roko. Rezultati takega dela naj bi postali tudi odnosnica za popolnejše obravnavanje slovenskih narečij, pristojen usmerjevalec knjižnojezikovnih teženj, arbiter v spornih stvareh. Slovenistično glasilo naj bi urejeval slovenist (ne čehist in rusist), jezikoslovna glasila pa bi morala voditi primerno, vzpodbudno politiko objav.

Samo tedaj, če bomo znali tako ravnati, bomo resnično izpolnili naloge, ki smo jih za svojo stroko in ljudstvo dolžni storiti.

в частности неславянские, последними привлекались прежде всего в связи с решением вопросов, касающихся словенского языка. Методологически почти все были младограмматиками, исследуя народные говоры или наблюдая языковые явления прежде всего с точки зрения языкового развития, общих законов развития и смотра на их образ в родственном словенском языке. Современному структуральному языкознанию ближе всех Шкрабец, особенно в стремлении изучать языковые явления смотря на их системную связанность и оправданность, не только на одном синхронном уровне, а даже и в последовательности этих разрезов.

Вслед за Рамовшем, Нахтигалем и Брезником пришли их ученики: Якоб Шолар, А. Байец, Р. Коларич, Ф. Томшич, Т. Логар, отчасти также Ф. Безлай, ученики не только по специальности или по научному воззрению, а также и по университету (Нахтигаль и Рамовш). Настоящими продолжателями традиции являются Шолар в обработке литературноязыковых вопросов и Логар в диалектологической работе, между тем как Байец в своем словообразовании (*Besedotvorje...*) как-то углубляет словенское словообразование Миклошича (хотя он вместе с Шоларом берет для своего языковедческого воззрения некоторые взгляды на литературный язык из Шкрабца и Брезника), Ф. Безлай как-то продолжает этимологическую работу Миклошича, так же в рамках только словенской языковой проблематики.

Представителями молодого поколения являются Якоб Риглер и Йоже Топоришич. Оба они также учились у Нахтигала и Рамовша, однако их исследования под влиянием современного языкознания вдохновляются выразительно и все более структуралистически. Первый занимается — кроме в начале еще диалектологией — прежде всего историческим языкознанием (также литературным), а второй исследует прежде всего современный литературный язык, особенно фонетику, морфологию, а также и стилистику.

Публицистическая продукция в Словении, таким образом, весьма разнообразна, не только методологически, а также и тематически. Старое и среднее поколение (которое не является таким активным, какими были Нахтигаль, Рамовш и Брезник) пытается выдвинуться не только в сознании среднего языкового просвещенного, а также и в воззренческом устройстве большого языковедческого предприятия, каким является подготовка нового словаря словенского литературного языка, как соблюдал великой традиции Нахтигала, Рамовша и Брезника, которая по существу не понадобилась никакой существенной модификации. Из этого, конечно, выходит недооценка языковедчески нового и тех, которые это новое приносят. Все это явно выявляет персональная политика на словенских высших научных учреждениях, а иначе выдвигается в кулуарах и собраниях, где можно победить большинством голосов (что не трудно ввиду того, что у старших позиции). Такого превосходства нет, однако, в языковедческой, и особенно в критической публицистике. В то время, когда новое и его носители упомянутым способом дискредитируются, новые взгляды на практике принимаются и более старыми (конечно, в качестве компромисса).

По сравнению с периодом Рамовш—Нахтигаль—Брезник в новом периоде изменилось следующее:

— тематика исследования ограничивается почти исключительно словенской;

— в историческом языкознании преобладала структуральная обработка вокализма;

— структуральность преобладает в общем также и в новом описании литературного языка (звуки, формы, ударение);

— все более выдвигается стилистическая расчлененность не только ударений и форм, а также и словарного фонда;

— переоценка взглядов на словенское ударение (фонетически, фонологически, дистрибутивно), как экспираторное, так и тонемное;

— определена и в принципе принята живая языковая (диалектная) основа литературного языка (Любляна с окрестностями), что подтверждается даже для 16 в.;

— мы получили целостную обработку части ономастического фонда;

— мы также получили более современное описание структуры словенского литературного языка;

— вышел первый том большого словаря словенского литературного языка;

— комплектуются материалы словенского диалектологического атласа.

Необходимые задачи:

— следует испробовать и в Словении методы трансформационной и генеративной грамматики;

— дать молодым возможность, организовать создание большой грамматики, научной и стилистической обработки литературного словарного фонда, истории словенского литературного языка и большой фонетики;

— следует проводить лучшую персональную и организационную политику, от которой в большой степени зависит и приобретение денежных средств для осуществления этих задач и оборудования (нпр. для фонетики), нужной для этого;

— в связи с этим необходимо демократизировать решение в персональных вопросах и в научных проектах;

— критику необходимо принимать как самую естественную и необходимую спутницу всей научной работы;

— в непосредственном критическом диалоге следует преодолеть недоверие, до сих пор в большой степени разделяющее старых от молодых, или модернистов от традиционалистов.